

# Trær i Norge: BØK og SPISSLØNN



De fleste av dagens treslag etablerte seg naturlig i Norge etter siste istid. Menneskelig aktivitet har imidlertid påvirket utbredelsen for noen. Dette gjelder både for bøk og spisslønn - riktignok på litt ulike måter.

## Spisslønn

Spisslønn (*Acer platanoides*) tilhører lønnefamilien og er sambu. De langstilkede bladene sitter parvis motsatt på kvistene og har flere spisse, tydelige lapper med få tenner i bladkanten. Frukten har store vinger som sørger for vindspredning. Lønn står ofte spredt innimellom andre trær. Spisslønn blir rundt 25 meter høy og opptil 200 år gammel.



Foto: Jeannette Brun, NMBU



Foto: Jeannette Brun, NMBU

De små, gulgrønne lønneblomstene produserer nektar og pollineres av insekter.

## Bruk av bøk og lønn

Både bøk og lønn er mye brukt til parkett og møbler. Treslagene har gode styrkeegenskaper og er godt egnet til møbler med bøyde emner. Varianter av bøk og lønn med spesiell bladform eller bladfarge brukes som prydrær.



**Bøk** er lukt- og smakfri og brukes derfor til emballasje, ispinner og spatler til medisinsk bruk («si aaahhh!»). Bøk har høy brennverdi og er også brukt til trekull og brensel.



**Lønn** har gode resonanseegenskaper og brukes mye i musikkinstrumenter som piano og fiolin. Lønnesirup utvinnes hovedsakelig fra sevjen hos kanadisk sukkerlønn, men kan også tappes fra andre lønnearter.

## Nye ord

En **fremmed art** opptrer utenfor sitt naturlige utbredelsesområde og er kommet dit ved menneskets hjelp. Norsk svarteliste fra Artsdatabanken er en oversikt over fremmede arter som er etablert i norsk natur etter år 1800, og som kan utgjøre en økologisk risiko.

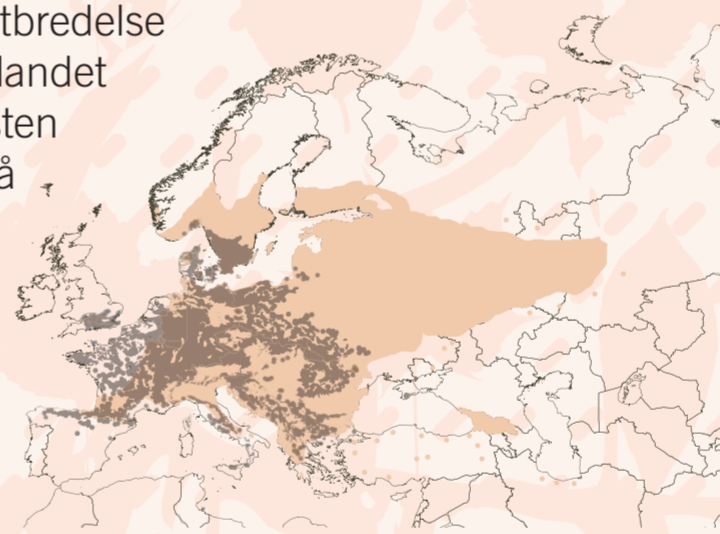


Foto: Anna Lena Albertsen, Skogkurs

Bøk er svært skyggetålende, og bladverket slipper lite lys ned til skogbunnen. Bøkeskogen har derfor ofte en fattig bunnvegetasjon, med unntak av vårplanter som blomstrer før løvsprett. Dette gir en spesiell stemning.

## Utbredelse

Både spisslønn og bøk har relativt liten utbredelse i Norge. Spisslønn finnes naturlig på Østlandet nordover til Alvdal i Hedmark og langs kysten av Sørlandet, med spredte forekomster på Vestlandet. Bøk vokser hovedsakelig i Vestfold med spredte forekomster på Sørlandet fra Telemark til Arendal. En isolert forekomst utenfor Bergen antas å stamme fra trær plantet i vikingtiden. Bøkeskoger er et ungt innslag i vår natur.



Den mørke brunfargen viser hvor de to artenes utbredelse overlapper. Den lyse fargen viser hvor det kun er spisslønn, og den grå hvor det kun er bøk.

## Genetisk variasjon og genetiske ressurser

Arv og miljø avgjør hvilke egenskaper planter og dyr har. Hva som arves er bestemt av genene som ligger i DNAet.

Genetisk variasjon er forskjeller i DNA/gener mellom individer og/eller populasjoner og er en forutsetning både for evolusjon og for foredling og utvikling av nye sorter og raser. Genetisk variasjon er en viktig del av det biologiske mangfoldet.

**Genetiske ressurser** kan defineres som biologisk materiale med genetisk variasjon eller genetiske egenskaper som kan ha betydning for utvikling og målrettet bruk. Frø, planter og sperm er eksempler på genetiske ressurser.

**Genressurssenteret** ønsker i denne plakaterien å formidle kunnskap om de forskjellige treslagene i Norge, hva de brukes til og hvilken rolle de spiller som genetiske ressurser.

## Visste du at?

Danmark er kjent for sine bøkeskoger. Bøk er til og med omtalt i det første verset i nasjonalsangen: «Der er et yndigt land, det står med brede bøge.»



## Bøk

Bøk (*Fagus sylvatica*) tilhører bøkefamilien, er sambu og vindpollinert, og blomstrer rundt løvsprett. Bøkebladene har bølgete kant og tydelige bladnerver. Unge blader er lysegrønne og dunhårete, men med tiden mister de hårene og blir mørkere grønne. Bøkenøttene spres med ekorn, gnagere og fugler. Bøketrærne kan bli over 30 meter høye og opptil 400 år gamle.



Unge bøkeblad.

## Hva er naturlig utbredelse?

Mennesket lever ikke isolert fra naturen og kan påvirke arters utbredelse. Noen arter flyttes aktivt og dyrkes til pryd eller nytte, mens andre blir med som blindpassasjerer. Slike fremmede arter sprer seg og truer det biologiske mangfoldet ved å overføre sykdommer eller utkonkurrere arter som er der fra før. De fleste gjør imidlertid ingen merkbar skade.

**Bøk.** Bøkeskogen nord for Bergen skal ha sin opprinnelse fra trær plantet i vikingtiden. De første bøketrærne utenfor Larvik etablerte seg kort tid etter at isen forsvant, men det tok flere tusen år før skogene utviklet seg. Det forskes på hvordan dette skjedde og om vikingene kan ha hatt noe med dette å gjøre. Selv om noe bøk kan være plantet av vikinger i Norge, regnes den som en norsk art fordi den har vært her så lenge.



Foto: John Erling Blad

**Spisslønn.** Forekomster av spisslønn i Trøndelag og videre nordover skyldes spredning fra plantet materiale. Spisslønn regnes derfor som naturlig utbredt bare sør for Trøndelag.

**Platanlønn (*Acer pseudoplatanus*),** en slektning av spisslønn med buttere bladlapper, ble innført som prydtre rundt 1750. Den forvillet seg og er nå spredt over store deler av landet. Den inngår i mange flere skogtyper enn spisslønn, og den utkonkurrerer stedegne treslag. Platanlønn har ifølge Norsk svarteliste 2012 høy økologisk risiko, spesielt i edelløvs skogen.

## Undersøk selv!

Klarer du å se forskjell på platanlønn og spisslønn? Hvis du finner trærne ute, kan du se om du finner noe annet enn bladform som skiller de to?

